

Preprečevanje tveganega obnašanja med odraščanjem mladostnikov

Strategije za delo s starši za strokovne delavce na
področju družinske preventive

Centre for
Public Health

Department of Addictology
First Faculty of Medicine
Charles University in Prague

2012

Kaj je opolnomočenje?

Opolnomočenje je proces, v katerem ljudje delajo skupaj, da bi dosegli spremembe v njihovih skupnostih ter imeli več moči in vpliva na vprašanja, ki so pomembna zanje. Pojem moči je osrednjega pomena v družboslovju, saj tvori enega od stebrov, ki podpirajo družbo. Njegova definicija je zapletena in vključuje različne pomene, ki zahtevajo poznavanje konteksta in dodatne razjasnitve. Definicija, ki jo predlagamo, je tista, za katero menimo, da je najprimernejša z vidika opolnomočenja družin. Ta upošteva Webrovo definicijo moči, ki jo razumemo kot **vsako priložnost ali možnost v družbenih odnosih, ki omogoča posamezniku, da izpolni svojo voljo**. Upošteva tudi Foucaultovo definicijo, ki navaja, da moč ni institucija ali struktura in ne sila, s katerimi smo obdarjeni, temveč **gre za kompleksen strateški položaj v določeni družbi**. Moč v bistvu ni represivna, saj lahko **spodbuja, motivira in proizvaja**. Moč izvajamo in ne zadržujemo. In tudi nima stalne oblike (Foucault, 1994).

Finančno podprto s strani Evropske komisije v sklopu **Programa EU za preprečevanje rabe drog in informiranje**.

PROJEKT EFE - PREDSTAVITEV

“Opolnomočenje evropskih družin (“European Family Empowerment”) (EFE) je projekt, ki ga je v obdobju 2010-2012 sofinancirala Evropska komisija. Glavni cilj projekta je ustvariti takšne pogoje za opolnomočenje družin in starševskih organizacij, ki bi omogočili učinkovito preprečevanje tveganj, ki so jim izpostavljeni odraščajoči otroci, zlasti tistim, ki so povezani z uporabo drog. V prvi fazi projekta so skupine strokovnjakov iz 6 evropskih držav (Slovenije, Španije, Portugalske, Velike Britanije, Češke in Švedske) raziskovale družbeno realnost družin in starševskih organizacij v svojih državah. V tej smeri so pripravile različne preglede literature, izvedle fokusne skupine s starši in odraščajočimi otroki, raziskavo med več kot 12.000 najstniki in njihovimi starši ter starševskimi organizacijami, pri tem pa so aktivno sodelovali številni priznani strokovnjaki. Skupaj z njimi smo izmenjali rezultate ter razpravljali o analizi. Najbolj relevantni rezultati so objavljeni v tem dokumentu, in sicer skupaj s poglobljenimi analizami in informacijami na različne tematike ter zaključki in priporočili. Strokovnjaki in drugi strokovni delavci lahko nadaljnje informacije dobijo na spletni strani projekta, kjer so objavljene posamezne predstavitve in članki, ali pa prek nacionalnih partnerjev (v Sloveniji je to Inštitut Utrip).

Informacije v tem dokumentu -- na temo družbene realnosti na področju družin -- so predstavljene v obliki petih tematik. Naš namen je motivirati tako strokovnjake in strokovne delavce, kot tudi zainteresirane starše, da opolnomočijo druge strokovnjake in starše in jih uvedejo v učinkovito preventivno delo. S tem namenom objavljamo informacije o: i) logiki uporabe drog med odraščajočimi otroki; in ii) načinih, kako lahko njihove družine in strokovnjaki, ki delajo z njimi in za njih, razumejo in preprečijo uporabo drog in s tem povezana tveganja. Vse objavljene uporabne informacije so aktualne in podprte z znanstvenimi dokazi.

Dodatne informacije o projektu lahko najdete na spletni strani evropske mreže IREFREA, kot tudi na spletni strani mreže “Preventivna platforma”:

www.irefrea.org

www.preventivna-platforma.si

❖ Komu je ta dokument namenjen?

Vsebina poglavij tega poročila je bila pripravljena kot podporno gradivo za strokovnjake in organizacije na področju preventive, ki so zainteresirani za razvoj družinskih preventivnih programov. Razumevanje problema je prvi korak k njegovemu preprečevanju, toda mnogi starši se problema ne zavedajo oziroma mislijo, da jim ni potrebno preventivno delovati, češ da njihovi otroci drog ne uporabljajo ali še niso v rizičnih najstniških letih.

KLJUČNE INFORMACIJE

Kot prvo morajo starši vedeti, da je uporaba in zloraba drog, kot so npr. alkohol, tobak ali konoplja pogosta praksa v današnjem življenjskem slogu najstnikov. To se dogaja zato, ker obstajajo okoliščine (običajno izven družin), ki vplivajo in omogočajo, da do tega prihaja. V tem dokumentu izražamo razumevanje do nekaterih od teh okoliščin in ugotavljamo, kaj lahko kot strokovnjaki ali predstavniki starševskih organizacij naredimo, da preprečimo uporabo drog in s tem povezana tveganja. Če so starši dovolj ozaveščeni o dejanskem stanju, lahko postanejo glavna aktivna skupina pri preprečevanju tveganj, ki vplivajo na njihove otroke.

Istočasno se številni strokovnjaki soočajo z zmanjšanim vključevanjem družin v tovrstne programe za starše. V tem pogledu je eden glavnih izzivov za strokovnjake in starševske organizacije, da razumejo sporočilo, da so starši s t.i. »normalnimi« otroke (tj. takšnimi, ki se ne obnašajo hudo tvegano) v najboljšem položaju za preventivno delovanje. Pri tem imajo številne prednosti, saj še niso postavljeni pred številne ovire, ki se pojavijo ob tveganim obnašanju otrok.

Namen in cilji

To poročilo dopolnjuje priročnik za starše z osnovnimi informacijami in usmeritvami glede preventive v družinah. Zagotavlja znanstvene dokaze, s katerimi lahko dodatno podpremo in predlagamo ključne smernice in priporočila za bolj ambiciozno in inovativno preventivno delo v družinah in z družinami. Poročilo namenja vodilno vlogo družinam kot kolektivnemu okolju za ukrepanje znotraj sebe in navzven v družbi ter kot ključnemu akterju pri spreminjanju okolja, ki spodbuja in ustvarja različne tvegane situacije za njihove otroke. Kaj je specifično pri razsežnostih EFE preventive? Namen priročnika je, da spodbuja vzpostavljanje starševskih koalicij s ciljem krepitve večšin in uspešnega razvoja starševskih vlog.

Starši potrebujemo pri vzgoji različna orodja. Potrebujemo sicer tudi znanje, vendar pa so ključnega pomena predvsem praktična in konkretna orodja. Ko imajo starši problem, jih ne smemo zasuti s teorijami o odraščanju otrok. Moramo jim povedati razumljive stvari, jim priskrbeti praktična orodja, ki jih lahko takoj uporabijo. Čeprav takšna orodja morda obstajajo, ne pridejo do njih (oče iz Španije)

Strokovnjaki se morajo zavedati, da je ključ do opolnomočenja v dostopu do znanja:

- Prvi izziv je zagotoviti podatke in analize z namenom vključiti vse družine v preventivno delo ter pomagati preseči napačno razumevanje, da je preventiva zgolj stvar družin s problemi. **Preventiva pomeni predvsem delo na tem, da do problemov ne pride.** Če problemi nastanejo, se moramo posluževati drugačnih pristopov, ki so že lahko dopolnjeni z elementi zdravljenja ali socialne obravnave.
- Drugi izziv je zagotoviti informacije, ki omogočajo razvoj **preventivnih strategij, ki temeljijo na dokazih.** Te informacije morajo biti ažurne z vidika družbenega konteksta, vsebovati pa morajo aktualne raziskovalne podatke o dejavnih tveganja in zaščite, pomembnih za ciljno skupino. Poleg tega morajo vsebovati tudi podatke o (o)vrednotenih izkušnjah v preventivi.
- Naslednji cilj je prestaviti družinsko preventivo izven domačega okolja. Razširiti moramo poglede staršev na njihove sposobnosti in možnosti v preventivi. Mnogi preventivni programi so omejeni z medsebojnim odnosom med starši in otroki. Kot otroci pridejo v dobo odraščanja, ti odnosi niso dovolj. Uporaba drog in druge oblike tvegane obnašanja se večinoma zgodijo izven doma, zato morajo **starši poiskati, razviti in uporabiti vse svoje zmožnosti pri delovanju v širšem družbenem okolju, ki presega njihovo družino.**

Vloga strokovnjakov je v povezovanju in posredovanju znanja.

Strokovnjaki so lahko povezovalni člen pri spodbujanju mreženja družin, razvoju interaktivnih preventivnih strategij ter predvsem povezovanju med starševskimi organizacijami in pristojnimi ustanovami.

- Naslednji izziv je preseči napačno razumevanje, da so preventivni programi zgolj skupek receptov, ki so namenjeni (pre)usmerjanju in spreminjanju obnašanja staršev. Strokovnjaki, ki so vključeni v družinsko preventivo, morajo **razviti bolj interaktivne pedagoške strategije in pristope, ki omogočajo staršem, da so sami upravljalci svojega lastnega usposabljanja.**

❖ **Pristop opolnomočenja družin na področju preprečevanja rabe alkohola in drugih drog**

Številni avtorji se strinjajo, da je opolnomočenje ključno v procesu izboljševanja življenja ljudi. Ta pristop predvideva spremembe v medčloveških odnosih v smeri doseganja družbenih ciljev. Ideja »opolnomočenja družin« je ključna na področju promocije zdravja. Ljudje lahko izboljšajo svoje zdravje, če so ozaveščeni glede možnih problemov, ki jih ogrožajo, ter imajo sposobnost ukrepati, da se jim izognejo oziroma jih preprečijo.

Med tveganji, ki najbolj ogrožajo številne evropske najstnike, je zlasti uporaba alkohola in drugih drog, saj je povezana s številnimi drugimi tveganji (Hibell in sod., 2007). Uporaba drog vpliva na ključne razsežnosti otrokovega življenja (kot so npr. zdravje, varnost, avtonomija in svoboda). Če želimo biti pri preprečevanju takšnih tveganj uspešni, moramo obvladati različne socialne tehnike in se prilagoditi tehnološkim in kulturnim razmeram sodobnega časa. Te namreč določajo življenjski slog naših mladostnikov (npr. nove tehnologije, večja mobilnost, več prostega časa in možnosti za zabavo ipd.). Starši so v najboljšem položaju glede razumevanja sprememb in izkušenj svojih otrok pri odraščanju. Hkrati so tudi v najboljšem položaju za sprejemanje ukrepov, ki tveganja v tem obdobju preprečijo. Ta ideja predvideva spremembo paradigme, saj postavlja starše v osrednji položaj za promocijo sprememb.

Ker so starši v najboljšem položaju pri spremljanju in prepoznavanju tveganj, morajo vlade, pristojne ustanove ter strokovnjaki upoštevati prispevek staršev ter podpirati in povezovati izvajanje programov in strategij, ki so usklajene s starši. Družine so mladim najbližje, so tiste, ki najbolj poznajo njihove potrebe, in so tiste, ki najbolj trpijo zaradi problemov, ki nastanejo ob tveganem obnašanju mladih.

Opolnomočenje družin vključuje usposabljanje glede komunikacijskih in upravljalških veščin. Z njihovo pomočjo lahko starši sami razvijajo in sporočajo stališča, raziščejo možnosti, se odločajo, vplivajo na druge ljudi, premagajo probleme in neuspehe ter se v teh primerih včasih tudi izpostavijo v dobrobit drugih. Zato je nujno, da jih usposobimo za vodenje na tem področju.

Preprečevanje tveganj je oteženo, če jih skušamo preprečevati le znotraj družinskega okolja. Dobro organizirane družine imajo veliko večje potenciale. Opolnomočenje pomeni, da se medčloveški odnosi spremenijo v smer doseganja širših družbenih ciljev. Starši potrebujejo krepitev zmožnosti za doseganje rezultatov pri pomembnih temah, npr. pri preprečevanju rabe drog. Opolnomočenje pomeni krepitev posameznikov in organizacij, ki so šibke v določenih pogledih. Z opolnomočenjem in boljšo organizacijo dobijo potrebno kolektivno moč, ki lahko pripomore k boljšim rezultatom v vsakdanjem življenju.

Franklin D. Roosevelt je dejal: **'Ne moremo vedno graditi prihodnosti za naše otroke, lahko pa jih vzgajamo za prihodnost'**.

Opolnomočene družine so lahko boljše zagotovilo, da bodo otroci normalno odrasli in bili zmožni izgraditi svojo lastno prihodnost. In to brez vplivov, ki lahko škodijo njihovi integriteti, negativno delujejo na njihovo zdravje in varnost ter jim jemljejo svobodo pri odgovornem odločanju.

❖ **Spremljanje pogojev, ki lahko negativno ali pozitivno vplivajo na opolnomočenje družin**

Mnogi starši izražajo težave pri razumevanju sodobnih vplivov, pravil, simbolov in kulture, ki vplivajo na vsakdanje življenje njihovih otrok.

Družbe so spremenljive entitete, v katerih se kontekst in okoliščine neprestano spreminjajo, kot npr. raba interneta in sodobne informacijske tehnologije, nove oblike preživljanja prostega časa in zabave, nove potrošniške potrebe, nove učne zahteve, usmerjene v globalizacijo itd. Pri tem, ko so soočeni z vsemi temi spremembami, mnogim staršem primanjkuje veščin, hkrati pa jih nimajo možnosti razumeti in se ustrezno spopasti z njimi.

Nasprotno pa sta se **trgovina in industrija zabave, ki sta dobro organizirana s ciljem doseganja ekonomskih rezultatov, hitro prilagodila in naučila ustvarjati mladostnike kot svoje zaveznike in potrošnike.** Obstaja veliko gospodarskih družb, ki skozi svoje produkte in s komercialnimi nameni ustvarjajo specifično identiteto ter spodbujajo vedenje in življenjski slog, ki je mladim privlačen.

Mladi ljudje delujejo v organiziranih mrežah s svojimi vrstniki. Mladi Evropejci izkoriščajo fizične, tehnološke, kulturne in ekonomske pogoje za organizirano delovanje, ki jim v marsičem daje moč, ta pa ni vedno usmerjena v pozitivne dosežke za njihovo dobro počutje.

Pristojne ustanove in nekateri strokovnjaki so prevzeli hierarhično vlogo nad družinami. Deloma je to vodilo v določeno »nevidnost« družin v odločevalskem procesu o temah, ki jih sicer neposredno zadevajo.

Koncept ali pristop, ki ga predlagamo, je orodje za raziskovanje novih področij v družinski preventivi. Ta koncept je vodnik s strategijami in usmeritvami za strokovnjake in strokovne delavce, ki morajo vedno znova upoštevati stalne spremembe v času, prostoru, kulturah in ciljnih skupinah.

❖ **Tveganja med odraščanjem. Občasna raba zasvojljivih snovi**

Zabava in prosti čas mladih sta v preteklih letih doživela pomembne spremembe. Masovna raba alkohola med vikendi (Hughes in sod., 2011) je nov fenomen z neznanimi vplivi na večino staršev. Ta pojav je sprožil številne odzive med starši, s tem da so nekateri starši začeli prepovedovati otrokom prisostvovanje na dogodkih, kjer je raba zasvojljivih snovi pogostejša (npr. nočne zabave), drugi pa so se odzvali bolj permisivno (npr. prepustili so otrokom odločitev, ali želijo iti ven ali ne, ali bodo pili alkohol ali ne ipd.).

Strokovnjaki morajo podpreti starše pri promociji zdravih okolij za prosti čas in zabavo mladih (nočnih in dnevnih) ter jih spodbujati h kritiki prevladujočega koncepta nočnega življenja, ki ga obvladuje raba alkohola in drugih drog.

Na splošno starši opravičujejo tvegano obnašanje svojih otrok s stereotipnimi argumenti, kot so npr. »saj vsi to počnejo« ali »tveganje je del odraščanja mladih« ali se spomnijo svoje mladosti: »Jaz sem tudi to počel, ko sem bil mlad«. Vendar pa tako prohibicionističnim kot tudi permisivnim staršem manjka argumentov in kritičnih informacij, da bi lahko razvili usklajen in na znanju temelječ pristop do svojih odraščajočih otrok.

Prosti čas in zabava sta temeljna elementa življenjskega sloga današnje mladine in pogosto kontekst, v katerem razvijajo svojo identiteto in socialni kapital. Čeprav so se ljudje vedno zabavali, so nočno življenje, druženje s prijatelji, zabava in socialno mreženje postali nov fenomen v življenju mladih z nekimi novimi značilnostmi.

Zato predlagamo, da strokovnjaki še naprej razvijajo konceptualne okvire delovanja, ki jih bodo vodili v smeri novega modela družbenega posredovanja s pomočjo družin.

Mladi veliko prostega časa preživijo ponoči, kar je povezano z določenimi okolji, glasbenimi slogi in oblačenjem ter tudi z uporabo različnih zasvojljivih snovi (predvsem alkohola, a tudi drugih drog). Te snovi spodbujajo pri mladih posebne domišljajske občutke, kot so npr. lažni občutki pripadnosti skupini prijateljev, občutki prestiža, izkušnje s povsem novimi neznanimi občutki in zaznavami, občutek lažjega dostopa do spolnih partnerjev idr.

V zadnjem desetletju so se v številnih državah (kot npr. v Španiji) pojavile bolj permisivne in povezovalne okoliščine med mladimi potrošniki, kot so npr. "botellon" ali popularni festivali, na katerih se masovno pojavlja tudi prekomerno popivanje brez vsakršnega nadzora na starostnimi omejitvami ali odpiralnim časom.

Ta hegemonistični model, ki se krepil v zadnjih 20 letih, je povzročil številne hude probleme (npr. nesreče, napade, hrup v soseskah, tvegano spolnost, vožnjo pod vplivom alkohola in drugih drog itd.). Povzročil je tudi razvoj močne industrije zabave (Hughes in sod., 2012). Čeprav se uporaba alkohola in drugih drog pojavlja pretežno med vikendi, poveča verjetnost širših problemov med mladimi ter vpliva na njihov odnos do šole, dela, družine in prihodnosti.

Strokovnjaki bi morali med starši spodbujati kritično mišljenje o lastnih prepričanjih. Vzgoja otrok kot svobodnih ljudi ne pomeni permisivnega odnosa do uporabe drog, prej obratno. Zasvojljive snovi delujejo kot močan element socialnega nadzora med najstniki.

Uporaba snovi je postala sestavni del zabave in ne le ena od značilnosti mladih Evropejcev, ki se nezadržno širi tudi v druga razvita in manj razvita okolja. Ta pojav je zelo značilen primer razvijajoče se homogenizacije globaliziranega sveta.

Kljub temu, da je zabava mladih vse bolj povezana z uporabo drog -- redko, občasno ali pogosto -- bi bilo kontraproduktivno in napačno povezovati

droge in mlade. Veliko število mladih se zabava tudi brez uporabe alkohola in drugih drog, s tem pa razvijajo primeren nadzor in samonadzor nad mnogimi vidiki svojega življenja.

Toda ne smemo zgolj sklepati, da je potrošniško obnašanje odločitev posameznika, saj so številni vplivi na mlade lahko zelo pomembni in jih moramo upoštevati. Številna njihova prepričanja so prenesena iz drugih kultur in tega se moramo zavedati. Na primer, nekateri mladi menijo, da je zabava pomembnejša od zdravja (Sumnall in sod., 2010), in da je tesno povezana z uporabo drog. To povezavo potrjuje tudi dejstvo, da so številne snovi, ki se uporabljajo v času zabave, označene kot t.i. "rekreativne droge". Te snovi se zelo širijo med mladimi in so cenovno dostopne. Lahko rečemo, da so zavestno narejene z namenom izboljšanja vzdržljivosti, zabave in novih izkušenj.

Nadalje, v našem okolju obstaja velika permisivnost do alkohola in drugih drog. Dostop do legalnih drog je sicer reguliran, vendar je nadzor nad omejitvami nedosleden. Ilegalno tržišče z drogami je zelo raznoliko glede na vrste snovi, ki prihajajo prek mikro in makro kanalov ponudbe. Precejšnja dostopnost in razpoložljivost je zelo zaskrbljujoča, še posebej z vidika lahkega dostopa odraščajočih otrok do alkohola (Gosell in sod., 2012).

Učenje mladih, da se primerno spopadejo s pritiski glede uporabe drog, je temeljna strategija, sprejeta v mnogih ustanovah in organizacijah s področja preventive (Burkhart, 2011). Bilo je že rečeno, da to ni dovolj, in tu je lahko ključna vloga družin. Starši lahko pomagajo izgrajevati dejavnike zaščite znotraj in zunaj domačega okolja.

Družine lahko postavijo pravila glede nočnega življenja otrok in uporabe alkohola (ali drugih drog) ter nadzirajo njihovo uporabo sodobnih tehnologij (npr. brskanje po internetu, uporabo socialnih omrežij), kjer mladi prihajajo v stik s škodljivimi strategijami tržnega komuniciranja in osebami.

Starši lahko izboljšajo svoje poznavanje otrokovih prijateljev in njihovih staršev ter vzpostavijo enotna pravila z njimi. Starši lahko izgradijo mreže medsebojne pomoči z učitelji in drugimi starši ter spodbujajo svoje najstnike, da se vključujejo v zdrave zabavne aktivnosti, v katere se občasno lahko vključijo celotne družine.

❖ Družina kot glavni posrednik pri preprečevanju uporabe alkohola in drugih drog

Uporaba dovoljenih in prepovedanih drog s strani mladih je resen javnozdravstveni problem. Zato želimo s preventivnimi intervencijami zlasti zmanjšati število novih primerov, prestaviti starost prve rabe ali zmanjšati možnosti, da taki začetki uporabe drog prerastejo v zasvojenost. Da bi dosegli te cilje, skušamo zmanjšati ali odpraviti vplive, ki bi jih dejavniki tveganja utegnili imeti na posameznikovo obnašanje, po drugi strani pa krepimo zaščitne dejavnike. Kot dejavnike tveganja označujemo tiste osebne, situacijske ali vsebinske elemente, ki povečajo možnosti za uporabo drog (tako prvo kot tudi redno). Zaščitni dejavniki pa so tisti, ki zmanjšujejo tveganja uporabe prve in redne rabe drog (Calafat in sod., 2009).

Med skupkom dejavnikov tveganja, ki so vzbudili posebno pozornost raziskovalcev, izstopajo zlasti družinski dejavniki. Uporaba drog je povezana s procesom socializacije vsakega posameznika, v katerem je vloga družine izjemno pomembna. Družina vpliva zlasti na razvoj prepričanj, vrednot in navad, ki lahko povečujejo ali pa zmanjšujejo možnosti uporabe drog.

Mlajši kot je otrok, večji je vpliv družine. Ko otrok pride v dobo odraščanja, t.i. vrstniki (sošolci ali prijatelji) začenjajo pridobivati vpliv na otrokovo obnašanje.

To ne pomeni, da obstaja vzročna povezava med vplivom družine in uporabo drog s strani otrok. Vendar pa je neizpodbitno, da so starševske prakse ključne pri preprečevanju tveganja za uporabo drog pri otrocih.

V naslednjih poglavjih smo pripravili nekaj teoretičnih vsebin in aktualnih podatkov, prilagojenih strokovnjakom, ki delajo s starši ali za starše. Z njimi želimo pomagati pri razvijanju preventivnih strategij, usmerjenih v spodbujanje povezovanja med družinami in t.i. vmesnimi (starševskimi) organizacijami. Vse z namenom preprečevanja uporabe drog med mladimi.

KLJUČNE INFORMACIJE

Preventiva krepi in omogoča socializacijo. Socializacija pomeni prenos sprejetih odnosov, norm, prepričanj in vedenja. Zato morajo družine igrati ključno vlogo pri socializaciji otrok.

Strokovnjaki, ki delujejo v koaliciji s starši in njihovimi organizacijami, lahko pripomorejo k vzpostavitvi in razvoju takšnih strategij usposabljanja za družine, ki bi pripomogle k boljši organiziranosti in krepitvi njihove preventivne vloge.

Metodološki okvir poglavij

Naslednjih pet poglavij v dokumentu vključuje različne informacije: kvalitativne in kvantitativne rezultate EFE študije, pregled različnih podatkov, do katerih so se dokopali drugi raziskovalci, ter analize, ki so jih pripravili v projektu sodelujoči strokovnjaki v sodelovanju s predstavniki starševskih organizacij in drugimi akterji.

Informacije so predstavljene okrog dveh temeljnih točk: i) kaj bi morali starši vedeti o uporabi drog med odraščajočimi otroki; in ii) kaj lahko starši storijo, da do tega ne bi prišlo, pri čemer upoštevamo tako posamične družine kot tudi družine, organizirane v mreže.

Ti dve dimenziji se nadgrajujeta. Na podlagi znanja in informacij o uporabi drog se namreč odločamo za ustrezne preventivne aktivnosti. Informacije, ki opisujejo družbeno realnost, temeljijo na empiričnih podatkih, vse to pa se povezuje tudi z drugimi teorijami, strategijami in viri z namenom usmerjanja staršev kje in kako ukrepati.

Poglavje 1: Katero znanje imajo starši o uporabi drog med svojimi otroki?

- **Dejavniki tveganja za uporabo drog**

Obstajajo različne oblike tveganega obnašanja, povezanega z rabo alkohola in drugih drog med mladimi, kot so npr. tveganje za nesrečo in nasilje, uporniško obnašanje, šolski neuspeh, kriminal, asocialno obnašanje ali tvegana spolnost, ki imajo velik vpliv na družine (tako z ekonomskega kot osebnega vidika), in ki povzročajo veliko družbeno zaskrbljenost.

Zato mora biti obravnava teh problemov v preventivnih programih prioriteta. V primeru velikega obsega rabe alkohola in konoplje med mladimi se preventivni programi osredotočajo v zmanjševanje dejavnikov tveganja, ki so povezani z omenjenima problemoma, ter po drugi strani krepitev zaščitnih dejavnikov.

Rezultati, ki so prikazani v **Tabeli 1**, jasno kažejo, da starši podcenjujejo rabo drog med svojimi otroki.

Če bi se starši zavedali tveganj, ki obkrožajo njihove otroke, bi jim verjetno posvetili več časa, pozornosti in virov. Podatki kažejo, da je znanje staršev o uporabi drog med njihovimi otroki zelo nejasno. Starši na splošno podcenjujejo dejansko

uporabo drog med otroki. S tem morda lahko vsaj delo pojasnimo, zakaj se starši težje udeležujejo preventivnih aktivnosti oziroma zakaj obstaja več praktičnih ovir pri izvajanju zgodnjih intervencij.

Tabela 1: Raba drog med mladimi glede na odgovore staršev in mladostnikov

Mladostniki, ki ...	STARŠI %	MLADOSTNIKI %
... pijejo alkohol	22 %	56%
... so bili opiti vsaj enkrat v zadnjem mesecu	1,7%	14%
... so kadili tobak	3,1%	47%
... kadijo tobak dnevno ali tedensko	3,1%	11%
... uporabljajo konopljo	6,9%	23,4%

Uporaba alkohola, tobaka in drugih drog je med seboj zelo povezana, kar pomeni, da začetek rabe ene lahko poveča verjetnost, da bo prišlo tudi do uporabe druge. Dejavniki tveganja, ki vplivajo na uporabo drog, so na splošno enaki za vse droge. Še posebej je uporaba drog med odraščajočo mladino pogosto povezana s prisotnostjo asocialnega vedenja in slabim učnim uspehom. To pomeni, da moramo te probleme obravnavati čimprej je mogoče, da preprečimo resne zdravstvene posledice.

Strokovnjaki se morajo zavedati, da je znanje staršev o tvegani rabi alkohola in drugih drog s strani otrok odločilen dejavnik glede večjega interesa staršev za udeležbo v preventivnih aktivnostih ali zgodnjih intervencijah.

Pri starševskem nadzoru je pomembno, da z njim začnemo že v otroštvu in ga vzdržujemo skozi celotno odrasčanje. Včasih, ko otroci dosežejo dobo adolescence, starši popustijo pri svojih nalogah nadzora. Ohranjanje nadzora v času odrasčanja je eno od glavnih sporočil, ki ga moramo strokovnjaki posredovati družinam.

Včasih so starši sami dejavnik tveganja za uporabo drog s strani otrok. Imamo empirične dokaze predvsem za dve temeljni skupini t.i. družinskih dejavnikov tveganja. To so neposredni in posredni dejavniki (Secades Villa in Fernández Hermida, 2002).

Neposredni dejavniki so zlasti uporaba drog s strani staršev in/ali pozitivni pogledi na uporabo.

Posredni ali splošni dejavniki prvenstveno niso povezani z uporabo drog, vendar imajo vpliv na razvoj različnih vzorcev motečega obnašanja, vključno z rabo drog. Med najbolj znane posredne dejavnike uvrščamo tiste, ki jih lahko označimo kot »slabo starševstvo«. Tvegano obnašanje povezujemo s šibko starševsko udeležbo, slabim nadzorom in spremljanjem ter nedoslednim izvajanjem discipline. Tudi »odsotnost spremljanja« spada med dejavnike tveganja. Nekatere študije so pokazale, da obstaja povezava med slabim starševskim nadzorom in spremljanjem ter razvojem težav pri obnašanju otrok (Crouter in Head, 2002).

Kaj je starševsko spremljanje?

Starševsko spremljanje definiramo kot skupek povezanih starševskih aktivnosti, ki vključujejo znanje in nadzor nad obnašanjem svojih otrok ter kontekst in dejavnike tega obnašanja (Dishion in McMahon, 1998). Spremljanje pomeni imeti informacije in zmožnosti za aktivno soustvarjanje okoliščin, v katerih otroci odrasčajo. Očitno moramo spremljanje prilagajati značilnostim otrokovega obnašanja. Zato je spremljanje v času zgodnjega otroštva omejeno na dom in šolo, v času odrasčanja pa je to spremljanje precej širše, vključno s spremljanjem mreže prijateljev, lokacij zabave in čustvenih zvez, v katere vstopajo mladostniki.

Čeprav so družinski dejavniki zelo pomembni, ne smemo pozabiti drugih dejavnikov, ki so ključ do razumevanja rabe drog med mladimi. To so dejavniki, ki izvirajo iz lokalne skupnosti, šole in prijateljev, s katerimi se otroci družijo. Gre za pomembne vsebinske dejavniki, kot so npr. norme, prepričanja in navade, ekonomski dejavniki, prejemanje socialne podpore, dostopnost do drog in vrstniški pritiski, ki imajo lahko pomemben vpliv na rabo drog s strani otrok.

Če pogledamo nazaj na uporabo drog med odrasčajočimi mladostniki, se nam zdi, da so starši precej naivni pri ocenjevanju njihove dejanske rabe. Za razliko od otrok tudi menijo, da so droge občutno enostavneje dostopne.

Čeprav se torej starši zavedajo, da so droge lahko dostopne, po drugi strani ne razumejo, da lahko to vpliva na uporabo le-teh med otroki. Posledično ne upoštevajo ključnega dejavnika, ki je naslednji: če droge vplivajo na skupnost, je velika verjetnost, da bodo vplivale tudi na njihove otroke. Torej, če želimo zmanjšati ta tveganja, moramo delovati kolektivno.

Tabela 3: Enostavnost dostopa do drog (lahko ali zelo lahko) glede na odgovore staršev in otrok.

	Starši %	Mladostniki %
Konoplja	65.5	58.3
Kokain	32.1	26.0
Ekstazi	34.1	16.2
Amfetamini	34.8	12.6
Heroin	19.9	14.1
Mefedron	19.2	6.2

Kolikšna je natančnost pri dojemaju staršev glede uporabe drog s strani otrok, je odvisno od nekaterih elementov, kot so npr. starševski slog v družini, zgodnji problemi glede otrokovega obnašanja, zmožnost lastnega nadzora pri mladostnikih in vrsta odnosa med starši in otroki.

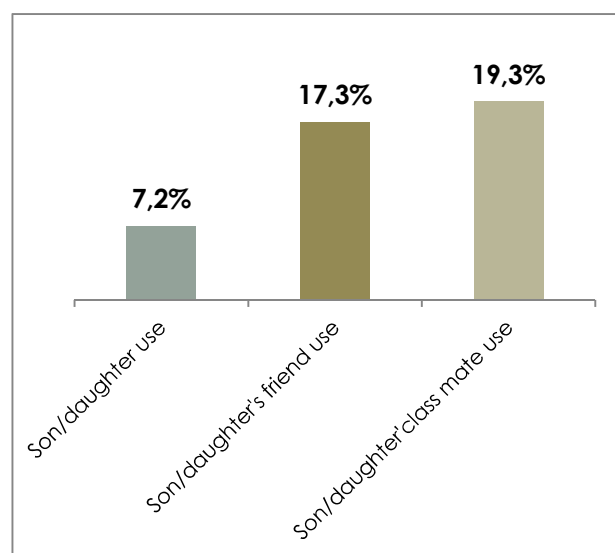
Pomembno je tudi vedeti, kaj se dogaja izven doma, še posebej v tistih okoljih, kjer so otroci aktivni. Če bomo ta okolja dobro poznali, se bomo lažje informirali o njihovem vplivu na naše mladostnike.

Uporaba drog s strani naših otrok in uporaba drog s strani njihovih prijateljev in vrstnikov

Čeprav 23 % najstnikov pravi, da občasno kadijo konopljo, in da jih je 1.4 % že poskusilo kokain, le 6.9 % staršev meni ali ve, da je njihov otrok že poskusil prepovedano drogo.

Toda to naivno dojetje resnice glede rabe drog s strani njihovih otrok izgine, ko starše vprašamo o uporabi drog med mladostniki, s katerimi so njihovi otroci povezani. Dojetje staršev glede uporabe drog s strani otrokovih prijateljev in vrstnikov je bližje resnici kot v primeru, ko gre za njihove lastne otroke.

Pri tem se moramo vprašati, zakaj so starši – kljub zavedanju o uporabi drog s strani drugih otrok – tako naivni kot gre za rabo drog s strani njihovih otrok?

Strokovnjaki morajo informirati starše, da so družbeni in osebni dejavniki medsebojno povezani. Kar se dogaja v skupnosti, vpliva na posameznike, ki pripadajo tej skupnosti ali skupini.

Vzgojni stil

Vzgojni stil je pristop, povezan s spremljanjem otrok.

Koncept informiranja in starševskega spremljanja sta tesno povezana. Informiranje lahko razumemo kot vzrok ali posledico spremljanja. Spremljanje s strani staršev vključuje pridobivanje informacij o lokacijah, družbi vrstnikov in obnašanju njihovih otrok ne glede na to, ali so starši tam prisotni ali ne. Informiranje je rezultat dolžnosti spremljanja, vendar je lahko tudi pomemben element razlage njegovega izvajanja (Racz in McMahon, 2011). Učinek na srednji in dolgi rok je lahko paradoksalen. Zato smo že omenili, da zgodnji vedenjski problemi na srednji rok povzročajo učinke starševskega odstopanja od spremljanja, s tem pa se zmanjša tako vedenje staršev o rabi drog med njihovimi otroki, kot tudi aktivnosti spremljanja (Burke, Pardini in Loeber, 2008; Kerr, Stattin in Burk, 2010; Willoughby in Hamza, 2011). Z drugimi besedami, več informacij ni nujno povezano z manjšimi vedenjskimi problemi pri otrocih.

Vzgojni stil določa vrsta dejavnikov znotraj in zunaj družinskega okolja, pri čemer je spremljanje otrok ena od temeljnih sestavin preventive.

Starševsko znanje

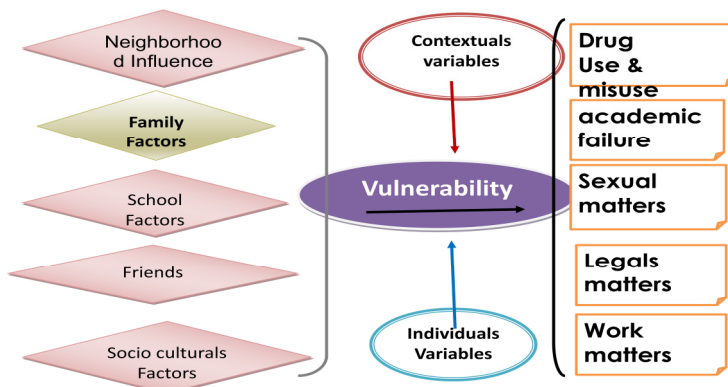
Starševsko znanje se nanaša na informacije, ki jih dobimo od otrok ali pa izvirajo iz nadzora nad njimi, in sicer na teme, kot so npr. kdo so njihovi prijatelji ali kje se zadržujejo, ko niso v stiku s svojimi starši in kaj takrat počnejo.

Na splošno, starševsko znanje o tveganem obnašanju njihovih otrok in spremljajočih dejavnikih izvira iz lastnih odzivov otrok in mladostnikov. Večina strokovnih del, ki obravnava starševsko znanje, se zanaša na percepcijo, ki jo imajo mladi ljudje o znanju svojih staršev (R. Laird, Marrero in Sherwood, 2010).

Strokovnjaki bi morali vedeti (kar kaže tudi EFE študija), da so boljši starševski nadzor in boljše vedenje o tem, kaj otroci delajo, ohranjanje omejevalnega odnosa do uporabe drog, povezanost mladostnika s šolo in njegovo aktivno vključevanje v obšolske dejavnosti povezane z manjšim tveganjem za rabo alkohola in drugih drog.

Po drugi strani pa so mladi s spremenljivim normativnim vedenjem, ki obiskujejo šolo z visokim socialno-ekonomskim statusom, in ki živijo v majhnih mestih, bolj nagnjeni k uporabi alkohola in drugih drog.

Slika 1

Dejavniki tveganja in zaščite so raznoliki in delujejo na ranljivost mladih kot vsebinske spremenljivke, in sicer z vplivanjem na njihovo obnašanje, med katerim je tudi uporaba ali zloraba drog (glej **Slika 1**). Delovanje teh dejavnikov se pojavlja v kompleksni strukturi spleta okoliščin ali mreže, v katerih dejavniki interaktivno uravnavajo oziroma prepletajo njihove učinke.

Poglavje 2: Komunikacija

Zagotavljanje informacij in pogovori o drogah je pomembno, vendar morajo starši vedeti, da to ni dovolj v smislu preventive. Mladi imajo danes dostop do nešteto informacij o drogah in približno polovica med njimi se o drogah in z njimi povezanih tveganjih pogovarja s svojimi starši. Leti pa se morajo zavedati, da bodo otroci njihove informacije interpretirali na podlagi drugih močnih virov (kontekst, mediji, kulture mladih in življenjski slogi, formalne in neformalne norme). Zato se morajo starši ukvarjati s temi vplivi in se zavedati, da njihovi otroci niso imuni nanje. **Viri, prek katerih starši pridobivajo znanje o njihovih otrocih so trije:**

- Prvi pomemben vir je lastno, spontano razkritje informacij s strani otrok, in sicer na podlagi lastne pobude.
- Drugi vir so vprašanja staršev na temo otrokovih načrtov, prijateljev ali aktivnosti.
- Tretji vir izvira iz nadzora staršev nad obnašanjem svojih otrok, kar pomeni, da starši lahko nadzirajo zgolj tiste aktivnosti, ki so že vnaprej določene.

Ti viri so medsebojno povezani, spremembe pri enem pa bomo zelo verjetno vplivale na spremembe tudi pri drugih. Znano je, da krepitev zahtev po informacijah s strani staršev lahko zmanjša prostovoljno poročanje s strani otrok.

Čeprav se lahko zgodi tudi nasprotno. Npr. nepripravljenost otrok za sporočanje informacij lahko vodi v vzpostavitev starševskih strategij za pridobitev več informacij ali povečanje nadzora na obnašanjem najstnikov (Kerr in sod., 2010; Willoughby in Hamza, 2011).

KLJUČNA INFORMACIJA

Dati otrokom jasna pravila glede uporabe alkohola vpliva mnogo bolj, kot če se z njimi pogovarjamo o tveganjih njegove rabe (Van der Voorst in sod., 2005 in 2006).

Ravno tako vemo, da ima lahko preveč aktivna vloga staršev pri iskanju informacij (npr. prek stalnega napeljevanja, nagovarjanja) tudi paradoksalne učinke na zmanjšanje znanja oz. vedenja staršev na srednji rok. Najstniki lahko namreč zmanjšajo razkrivanje informacij, ker ne želijo razkriti svojega tveganega obnašanja in problemov s tem (Kerr in sod., 2010; Willoughby in Hamza, 2011).

“Mi [starši] smo zaskrbljeni glede vsega. Pri svojem 17-letnem sinu med skrbi zaradi zabav in nočnega življenja ... Mislim, da drog ne uporablja, vendar me ne bi presenetilo, če je že kadil „džojnt“. Niti približno si ga ne upam vprašati, čeprav imava tesen odnos. Zelo rad se udeležuje popularnih zabav v manjših mestih, saj ne mara nočnih klubov. Udeležuje se popivanja (t.i. «botellon»), kar počnejo vsi (če to hočemo ali ne). Nimajo nobene druge izbire. Vsi bodo šli skozi to fazo odrasčanja. Na žalost moramo starši ob tem (po)trpeti (mati iz Španije) (mati iz Španije)“.

Obstaja dvosmerni odnos med otroki in starši, s katerim lahko razložimo razvoj starševskega znanja oz. vedenja o otrocih.

Zelo pomemben je vir informacij staršev. Na splošno se je pokazalo, da boljše kot je njihovo znanje o otrocih in njihovem obnašanju, manjši so glede tega problemi. Kljub temu pa srednje- in dolgoročno (npr. v roku enega leta) zgolj spontano podajanje informacij s strani otrok najboljše zagotovilo za boljše znanje staršev (Kerr in sod., 2010).

Zgleda, da pojav zgodnjih vedenjskih težav "motivira" starše, da pričnejo nadzirati svoje otroke. To lahko postane neučinkovito, ker lahko spodbudi pojav t.i. protinadzornih strategij pri otrocih, kar pomeni zmanjšanje spontanih informacij, posredovanih staršem.

Takšno zaporedje pojavov kaže na pomembno dejstvo. Ker percepcija staršev, da so otroci podvrženi tveganjem, deluje kot močna spodbuda za vključevanje v preventivne aktivnosti in izvajanje nadzora, bi morali preventivni programi vključevati usposabljanje staršev glede teh nadzornih strategij z namenom zagotavljanja pričakovanih pozitivnih rezultatov takšne supervizije.

Informacije, ki jih starši prostovoljno dobijo od svojih otrok so ključne. In to dejstvo oziroma napotek staršem mora biti del vseh preventivnih programov.

Že v študiji leta 2003 (Fernandez Hermida in sod., 2003), ki je ravno tako uporabila primerjalni vzorec starši-otroci, so ugotovili, da starši otrok, ki uporabljajo alkohol in druge droge, podcenjujejo tvegano početje svojih otrok, hkrati pa precenjujejo nadzor nad njimi. Natančneje, v 41,7 % primerih je prišlo do podcenjevanja rabe tobaka, pri 46,7 % pa alkohola. Le 9 % staršev tistih otrok, ki so že uporabili konopljo, je bilo glede tega seznanjeno. Kot vemo tudi iz drugih študij, ta odnos med precenjevanjem nadzora in podcenjevanjem rabe drog ni neobičajen ali kratkotrajen (Kerr in sod., 2010).

"Skrbi me neznanje. Razmišljam o tem, ali bi prepoznal, da gre pri mojem otroku kaj narobe. Obstaja veliko primerov, kjer vidiš starše, ki so bili neozaveščene, kaj se dogaja, dokler zadeve niso postale resne. Pa ni vedno tako zaradi tega, ker bi si starši zatiskali oči pred problemi. Torej, sam ne vem, če bi bil sposoben prepoznati potencialne probleme pri svoji hčeri" (oče).

Tako proaktivni kot tudi avtoritativni starševski slog prek pozitivnega odnosa med starši in otroki zagotavljata dobro starševsko znanje. Če je primarni vir informacij ta, da otroci sami prostovoljno izražajo stališča in informirajo o tem, kaj uporabljajo, kje in s kom to počnejo itd., potem ni čudno, da starši želijo vzpostaviti pozitiven odnos, kar pripomore k najboljšim rezultatom. Nasprotno, če otrok zgodaj kaže vedenjske težave, potem se to kaže tudi v negativnem odnosu doma in upiranju nadzoru, kar negativno vpliva na kakovost starševskih informacij. Zato v primerih, ko otroci začnejo zgodaj kazati odpor proti starševskemu vplivu, lahko pride do opustitve starševskih dolžnostih ali prekomernega ukvarjanja z otroki v slabem smislu. Tudi to vpliva na neučinkovitost zbiranja kakovostnih informacij o otrocih.

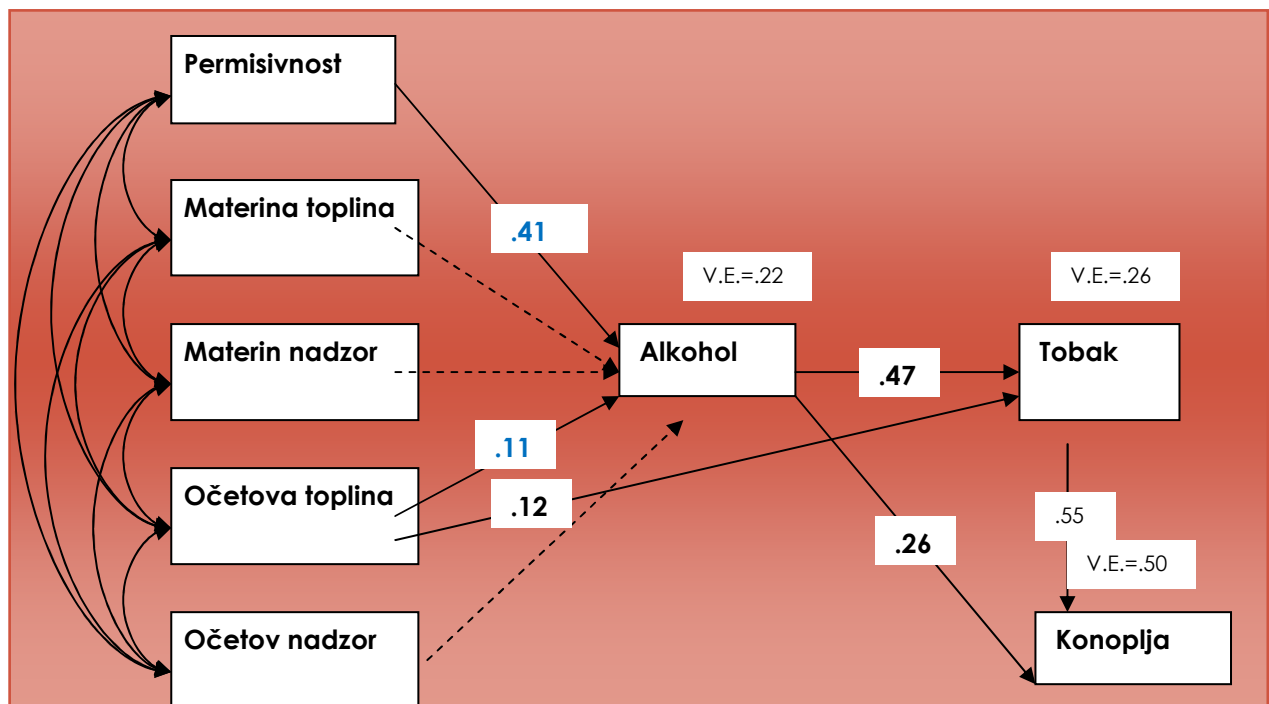
Poglavje 3: Konflikti med starši in otroki

Moji starši so me zelo nadzirali, ko sem bila stara okrog 15 ali 16 let. Morala sem si vse zaslužiti. Lahko sem videla, da so moje prijateljice imele pravico do izhoda (da so šle lahko ven), jaz pa sem vedno hitela nazaj domov. To me je obremenjevalo. Zdaj se je to spremenilo. Pogosto vidim mlajše ljudi, ki lahko gredo ven (ženska, 19 let).

V moji vasi lahko vidim 13-letne otroke, ki gredo lahko kamorkoli. To se mi ne zdi v redu, so premajhni. Nekega dne sem na zabavi srečala hčerko svojega srednješolskega učitelja. Morala je pobegniti od doma, da bi lahko šla na zabavo. Prosila me je, povsem opita, naj ne povem njeni mami. In stara je šele 12 let ... (ženska, 12 let).

Ena od najbolj ponavljajočih tem, ko se pogovarjamo o starših odraščajočih otrok je obvladovanje situacije nenehnega konflikta ali konfrontacije. Zbrane informacije dobro opisujejo to tematiko, namenjene pa so pomoči staršem, da razmišljajo o tem.

Strokovnjaki bi morali vedeti, da sta tesna povezanost odraščajočih otrok s šolo in aktivno preživljanje prostega časa v raznih aktivnostih po šoli skupaj z večjo starševsko kontrolo in strogim odnosom staršev do uporabe alkohola in drugih drog, povezana z manjšo rabo teh substanc. Pri odraščajočih otrocih s spremenljivimi pravili obnašanja in/ali višjim socialno-ekonomskim statusom šole, v katero hodijo, in/ali domom v manjših krajih, obstaja večja verjetnost, da pride do povečane rabe alkohola in drog.

Postavljanje pravil in omejitev zahteva velike napore s strani staršev in nekateri vidijo to kot nikoli končano bitko z otroki. Razprave z otroki so tipične za obdobje odraščanja, ko se mladi začnejo upirati vsemu. Ko gredo skozi zelo občutljivo obdobje hitre razdraženosti, to med starši povečuje občutek, da so postali za svoje otroke prave pošasti.

Podatki v **Tabeli 3** so zelo zanimivi. Kažejo na tematike, o katerih se starši in otroci pogovarjajo (na podlagi odgovorov v EFE raziskavi). Pri vseh omenjenih temah je percepcija staršev glede diskusije zelo visoka. V nekaterih primerih, kot je npr. "tip prijateljev", so odstotki staršev celo za 6,7-krat višji od odstotkov anketiranih mladih.

V vsakem primeru so manj prisotne tematike v razpravah med starši in otroki (z odstotki, ki se ravno tako zelo razlikujejo) zlasti “spolnost”, “uporaba tobaka”, “uporaba alkohola” in “uporaba konoplje”.

Tabela 3: Teme pogovorov med starši in otroki (pogosto/vedno) glede na odgovore staršev in mladostnikov. (španski vzorec)

Problemi z ...	Starši	Otroci
Uspehom v šoli	87,7%	36,3%
Tip prijateljev	68,7%	10,3%
Hišna opravila	55,5%	29,5%
Uporaba internet	54,8%	25,4%
Uporaba televizije	44,9%	13,9%
Kasnejši prihod domov od pričakovanega	42,4%	15,4%
Izbor oblačil	30,1%	8,6%
Uporaba mobilnega telefona	29,4%	12,7%
Znesek porabljenega denarja	26,2%	18,5%
Spolnost	22,1%	3,9%
Uporaba tobaka	22,0%	4,5%
Uporaba alkohola	21,6%	3,8%
Uporaba konoplje	18,9%	3,8%

Strokovnjaki bi morali posredovati pri starših, da ponovno razmislijo o občutkih krivde za stalno razpravo s svojimi otroki.

Starši morajo vedeti, da otroci ne dojemajo konflikta, tako kot ga oni sami. Otroci jih preživijo bolj normalno in jih razumejo kot del odnosa. Še več, odraščajoči otroci so hvaležni (posredno), da se starši z njimi pogovarjajo, saj to čutijo kot skrb, interes in željo po vključevanju s strani staršev. Z drugimi besedami, odraščajoči otroci razumejo razprave s starši kot znak naklonjenosti in starševske skrbi do njih.

Danes mladi porabijo veliko prostega časa zunaj doma, se udeležujejo dodatnih šolskih aktivnosti ali v družbi s svojimi prijatelji. Čeprav so mladoletni, mnogi hodijo zvečer ven in se udeležujejo zabav med vikendi s prijatelji. Takšno zgodnje vključevanje v nočno življenje vodi v opuščanje drugih aktivnosti, ki se dogajajo podnevi, ter zmanjševanje časa, ki ga preživijo z družino, ki jo vse bolj nadomešča skupina

prijateljev. Vrstniška skupina (kot referenčna skupina) doseže svoj vrh pomembnosti med odraščanjem in zgodnjo odraslostjo.

To se dogaja v času, ko mladi pričnejo s prvo rabo drog. Na splošno mladi začnejo z legalnimi substancami, kot sta npr. tobak in alkohol, in sicer ko so stari med 13 in 14 let. Druge droge (npr. konopljo) praviloma poskusijo kasneje, ko dosežejo starost okrog 15 ali 16 let (Botvin in Griffin, 2010; EMCDDA, 2011). Po teh začetnih poskusih uporabe drog v zgodnjih letih nekateri mladi nadaljujejo z uporabo skozi obdobje odraščanja in zgodnje odraslosti ali celo kasneje v odraslosti. Zato je zelo pomembno, da prestavimo začetke rabe drog, saj je to povezano z manjšo verjetnostjo uporabe in težav s tem kasneje v življenju (Huurre in sod., 2010; Spoth, Trudeau, Guyll, Shin in Redmon, 2009). Starševski nadzor je ključ pri preprečevanju izpostavljenosti in možnostim za uporabo drog. Znano je, da če starševske supervizije nad otroki primanjkuje oz. je sploh ni, obstaja večja verjetnost, da bodo otroci uporabljali droge. Pomembno je, da starši vedo, kaj njihovi otroci počnejo (doma in izven doma s prijatelji), in da vzpostavijo dobro komunikacijo starš-otrok. S tem otrokom lahko zagotavljajo podporo, kadar je to potrebno.

Pomemben delež staršev ne ve, kaj njihovi otroci počnejo, ko gredo na zabavo ali se družijo s prijatelji izven doma. Čeprav se zavedajo lahke dostopnosti do drog, in čeprav vedo, da droge uporabljajo prijatelji njihovih otrok, si vseeno mislijo, da njihovi otroci tega ne počnejo.

Poglavje 4: Preventivne možnosti družin. Starševski slogi.

Način, na katerega se znotraj družin spletejo tesne vezi, predstavlja osnovo za odnose med starši in otroki. Navezanost lahko okrepimo z razvojem starševskih veščin v podporo otrokom, vzpostavitev dobre komunikacije med staršem in otrokom ter večjo starševsko vključenostjo.

V mnogih družinah so še vedno matere tiste, ki so odgovorne za vzgojo otrok. Kljub temu pa je treba upoštevati nujnost vključevanje očetov, kolikor je to le mogoče.

KLJUČNA INFORMACIJA

Starševsko spremljanje otrok ščiti pred prekomernim popivanjem, uporabo alkohola in drugih drog, ter tudi pred izkušnjami z nasiljem (Lee, 2012).

Strokovnjaki bi se morali zavedati, da imajo starši, ki imajo jasen odnos do uporabe drog in nadzirajo druženje svojih otrok s prijatelji, več možnosti za uspeh pri preprečevanju uporabe drog pri svojih otrocih in njihovih vrstnikih. Nedvomno moramo dokončno opustiti prepričanje, da starši ne morejo vplivati na vedenje svojih otrok, in da ne morejo narediti nič, da bi se odraščajoči otroci spremenili. Temu so naklonjeni tudi znanstveni dokazi (Copello in sod., 2005). To pomeni, da imajo starši neposreden in posreden vpliv na uporabo ali neuporabo drog s strani svojih otrok ter tudi otrok vrstniške skupine, katere član je njihov otrok.

Na podlagi te perspektive lahko starši uporabljajo različne preventivne možnosti:

1) Uporaba primerne starševskega sloga.

Strokovnjaki so ugotovili, da imajo starševski slogi pomemben vpliv na obnašanje otrok. Dve spremenljivki imata ključno vlogo pri starševskih slogih: nadzor in toplina. Nadzor se nanaša na omejitve in dolžnosti, ki jih določijo starši, medtem ko toplina pomeni stopnjo naklonjenosti in sprejetja, ki ga starši pokažejo do svojih otrok. Na podlagi teh dveh spremenljivk so strokovnjaki določili štiri različne starševske sloge.

Starševski slogi so povezani s preprečevanjem uporabe drog med otroki in mladostniki. Čeprav se moramo zavedati, da starševski slogi sami po sebi niso dovolj, če jih uporabljamo izolirano in zgolj znotraj domačega okolja. EFE študija omogoča vpogled v podrobnosti, kako ti slogi delujejo:

- **Starševska permisivnost je glavni dejavnik tveganja** za uporabo drog.
- **Starševski nadzor je zaščitni dejavnik**, če ga izvajamo učinkovito in še posebej zunaj doma.
- Da bi preprečili uporabo drog, je **ključnega pomena, da starši postavijo jasna pravila o tem, kaj je dovoljeno in kaj ne.**
- Nekaj **razlik med spoloma obstaja, ki jih seveda moramo upoštevati** pri preventivi. Čeprav imajo starševski slogi večji preventivni vpliv na dekleta, fantje veliko lažje kot dekleta prebrodijo probleme, če se le-ti pojavijo.

Na podlagi EFE podatkov starševski slogi delujejo v enako smer v vseh šestih sodelujočih državah. Avtoritativno-demokratičen in razumevajoč-dialoški starševski slog sta povezana z manjšimi problemi, nasprotno pa velja za avtoritativno-represiven in brezbrizen oz. malomaren starševski slog. Tudi nedavni pregled (Becoña in sod., 2012) je pokazal, da je demokratičen starševski slog povezan z manjšo uporabo drog med otroki, tako legalnih kot tudi prepovedanih. Po drugi strani pa je brezbrizen starševski slog v več študijah povezan z uporabo drog. Objavljene študije ne omogočajo, da bi lahko enako sklepali o vplivu avtoritativnega in celovitega (razumevajočega) sloga na uporabo ali neuporabe drog med otroki in mladostniki.

Starševski slogi (po García in Gracia)

- **Avtoritativni starševski stil.** V tem primeru gre za starše, ki je zahtevni in hkrati občutljivi, in ki sprejemajo in spodbujajo postopno avtonomijo svojih otrok. Takšen starš vzdržuje fleksibilna pravila in odprto komunikacijo z otroki. Dobro skrbijo za svoje otroke in jim pokažejo naklonjenost. Ko se poslužujejo kazni, so le-te razumne. Izvajajo strog nadzor. Uporabljajo induktivno disciplino, obrazložitev namena pravil in pokažejo odprtost za razpravo o argumentih glede pravil.
- **Avtoritarni starševski stil (represiven).** V tem primeru gre za starše, ki vzpostavijo norme, na katere imajo otroci le malo vpliva. Pričakujejo, da se ukazi izvedejo. Uveljavljajo disciplino, ki temelji na njihovi moči, zahteve pa so pogosto neustrezne in nerazumne. Ob neuspehu podrediti se pravilom se poslužujejo hudih kazni, pogosto tudi fizičnih. Komunikacija je šibka, pravila nefleksibilna, samostojnost pa omejena. Zato so ob takšnih starših otroci praviloma odmaknjeni, prestrašeni, plašni in razdražljivi, ter vzdržujejo malo socialne interakcije, manjka jim spontanosti in notranjega nadzora. Med odraščanjem postanejo dekleta pasivna, fantje pa uporniški in agresivni.
- **Razumevajoč starševski stil** (t.i. permisivni ali popustljivi). V tem primeru so starši pripravljani na utemeljevanje prenosa pravil na otroke, kažejo naklonjenost in dobro komunicirajo s svojimi otroki z namenom promocije odnosa, ki temelji na zaupanju. Njihove zahteve do otrok so razumne, uporabljajo dialog za doseg dogovora in otroke pripravijo, da se držijo svojih dolžnosti. Od otrok se pričakuje odraslo in odgovorno obnašanje. V nasprotnem primeru običajno ne uporabijo prisilnih ali izvršilnih strategij. Krepijo neodvisnost, individualnost in visoko stopnjo samozavesti.
- **Brezbrizen starševski stil (ravnodušen).** V tem primeru starši niti ne postavljajo omejitev niti ne pokažejo naklonjenosti do otrok. Osredotočajo se na napetosti v svojem lastnem življenju in nimajo časa, da bi se ukvarjali s svojimi otroki. Če je starš sovražno nastrojen do otrok, se lahko zgodi, da pokaže destruktivno in kriminalno obnašanje.

Obstajajo vsaj trije razlogi, zakaj sta razumevajoč in avtoritativen starševski slog najprimernejša za starševstvo: i) omogočata primerno ravnovesje med nadzorom in avtonomijo mladostnikov; ii) prek izmenjave informacij krepita tako intelektualni razvoj kot tudi psihosocialne kompetence; in iii) toplina in naklonjenost omogočata staršem socializacijo, pri kateri otroci postanejo bolj dovzetni.

2) Vseskozi vedeti, kaj otroci počnejo. Vzgoja otrok je odgovornost staršev, poleg tega pa morajo poskrbeti še za osnovne potrebščine in zagotoviti, da bodo otroci postali odrasli, prilagojeni na okolje, v katerem živijo. To zahteva znanje o tem, katere so stopnje otrokovega razvoja in s tem povezane oblike obnašanja, ki jih na določeni stopnji razvoja pričakujemo. Da bi to dosegli, se morajo starši naučiti razlikovati med »nadzorom« in »vmešavanjem«. Starši se morajo posluževati nadzornih mehanizmov, v kakšnem obsegu pa je odvisno od starosti otroka in obstoječih problemov. Ob tem pa morajo spoštovati zasebnost mladostnika. Pomembno je, da so starši seznanjeni z različnimi stopnjami otrokovega življenja.

3) Dejavno vzdrževanje skrbi, kaj otroci počnejo. To pomeni, da moramo pokazati interes, skrb, toplino, empatijo in razumevanje za to, kar otroci delajo in čutijo. Ob tem moramo upoštevati njihove dvome in skrbi ter vzdrževati komunikacijo. S tem nam otrokom lažje vprašati starše za podporo ali pomoč, če jo bodo potrebovali. Družina opravlja naloge odvratanja socialnih dejavnikov, ki vplivajo na uporabo drog med otroki (Botvin in Griffin, 2010). Pretiran nadzor nad obnašanjem otrok ni primeren, hkrati pa tudi ne sme biti preveč brezskrben.

Na primer, dobra prilagoditev na šolo, večja vključenost v učni proces in učenje ter sledenje njihovim potrebam, skupaj s supervizijo aktivnosti, v katere so vključeni, so vsi skupaj zaščitni dejavniki glede uporabe alkohola in drugih drog med otroki.

4) Postavljanje omejitev. Mladostniki morajo doseči avtonomijo in izgraditi identiteto. Gre za neizogiben proces, ki ima več različnih stopenj. Odvisno je od staršev, kako bodo prebrodili to tranzicijo (preobrazbo), pri čemer morajo postaviti določene omejitve. V prejšnjih desetletjih je prišlo do sprememb sloga zabave mladih, ki postavlja v ospredje nočno zabavo do jutranjih ur. To povečuje tveganja za zastrupitve z alkoholom ali drugimi drogami, vožnjo pod vplivom alkohola in/ali drugih drog, prometne nesreče, rizično in neželjeno spolnost itd. Starši se morajo zavedati, da mora biti razvoj mladostnikove avtonomije in identitete povezan z ustreznimi omejitvami, npr. vzpostavitev primernih norm in omejitev.

Raziskave kažejo, da ko starši nadzirajo otrokovo obnašanje, imajo otroci manj izkušenj z alkoholom, tobakom in konopljo (Alati in sod., 2010; Chassin in sod., 2005; Choquet, Hassler, Morin in Falissard Chau, 2007; Moore in Segrott Rothwell, 2010). To deluje tako v smeri preprečevanja uporabe, kot tudi predstavitev prve rabe (Velleman in sod., 2005). V vsakem primeru je pomembno, da ne pozabimo, kakšen učinek imajo različne stopnje nadzora. Vemo, da v primeru, ko je nadzor pretiran ali pa ga izvajamo na zelo vsiljen način z zelo strogimi omejitvami, lahko pride do upornišva in vedenjskih problemov. Tu pride potem do izraza naklonjenost. Čeprav med odraščanjem mnogo fantov in deklet zavrača izkazovanje naklonjenosti s strani staršev, vseeno potrebujejo občutek bližine s starši in njihovo podporo (Olive in Vine, 2004).

Tabela 4: Povezanost s šolo, opitost mladostnikov (v zadnjem mesecu) ali uporaba konoplje (v življenju)

Delež mladostnikov, ki	Skupaj %	Se je že opil		Je že uporabil konopljo	
		Da	Ne	Da	Ne
... so srečni v svoji šoli	68,8	58,1	70,5	58,5	72,1
... imajo težave s koncentracijo v razredu	19,7	34,1	17,0	30,2	16,2
... imajo problem s pozabljanjem stvari	17,5	24,1	16,4	23,9	15,7
... imajo problem slediti šolskim obveznostim	10,7	21,4	9,0	18,1	8,1

5) Omogočiti razvoj samonadzora pri otrocih. Samonadzor je nujen v človekovem vsakdanu. To zahteva učenje, da se lahko upremo skušnjavi in smo kasneje nagrajeni. Samonadzor, ki smo se ga naučili v okviru družine, je del socialne inteligence, ki nam omogoča boljše prilagajanje na okolje, in to na tak način, da nas večji samonadzor in manjša impulzivnost vodi k manjši uporabi drog.

6) Doseganje nemotenega prehoda med odraščanjem in odraslostjo. Zgodnji razvoj je dejavnik tveganja, ki mu moramo posvetiti posebno pozornost. Uporaba drog vpliva na telesni in čustveni razvoj ter povzroči pojav težav na pomembnih področjih v življenju. Istočasno pa je lahko uporaba drog povezana tako z zgodnjim razvojem kot tudi psihosocialno disfunkcijo, ki se lahko pokaže v obliki zgoraj navedenih težav.

7) Vzdrževati primerno komunikacijo z otrokom. Vzdrževanje dobre komunikacije z otroki je dokazano zaščitni dejavnik glede uporabe drog. Komunikacija vključuje vzdrževanje dobrega prenosa družinskih norm, kot tudi doslednosti med tistim, kar rečemo, in tistim, kar delamo. Med odraščanjem se komunikacija med starši in otroki navadno poslabša, saj preživijo vse manj časa skupaj. To pogosto vodi v zmanjšanje vzpostavitve norm in skladnosti pravil, kot tudi prostega časa, ki ga preživi družina skupaj. To zadnje bi omogočilo boljše medsebojno razumevanje in bi vplivalo na skupne vrednote. Starši se lahko usposobijo in izboljšajo svoje komunikacijske spretnosti s pomočjo preventivnih programov, ki obravnavajo teme, ki imajo za posledico povečanje njihovih preventivnih sposobnosti.

EFE študija kaže, da se 60,7 % anketiranih slovenskih staršev udeležuje preventivnih aktivnosti, organiziranih v šoli.

8) Vplivanje na vrstniško skupino (prijatelje in sošolce). Za mladostnike je vrstniška skupina pomembna referenčna skupina, ki ima velik pomen. V vrstniških skupinah preživijo večino svojega časa, ki je precej drugačen od tistega s starši in v šoli. V vrstniški skupini se mladostniki počutijo varno in razumljeni, poleg tega pa razvijajo občutek pripadnosti, ki je zelo pomemben v procesu odraščanja. Tako družina kot tudi šola imata velik neposreden in posreden vpliv na vrstniško skupino, saj se prepletajo odnosi med njo, družino in šolo. Ti prepleteni odnosi so bistveno bolj pomembni, kot smo si morda nekoč predstavljali (Kandel, 1996).

9) Prepoznavna in obravnava (če je potrebno) določenih dejavnikov tveganja. Motnje, kot je npr. motnja pomanjkanja pozornosti (ADHD), vedenjske motnje, neuspeh v šoli ali izključenost, so med drugim takšni dejavniki, ki zahtevajo strokovno obravnavo, saj so včasih povezani z uporabo drog v obdobju odraščanja in razvojem pogostejše rabe v odraslosti (Copello in sod., 2005). Druge dejavnike tveganja, ki so povezani z vzgojo in učnim uspehom, moramo ravno tako primerno obravnavati.

10) Obravnava aspektov evlucijskega razvoja in zorenja otrok na ravni šole in skupnosti. Dobra organizacija učnega procesa in učne veščine so ravno tako pomembni dejavniki v preventivi. Pomembno je upoštevati učni uspeh, saj vemo, da so lahko slabši rezultati v šoli povezani z uporabo drog (Bachman in sod., 2008). Ob tem moramo tudi zagotoviti, da šola izvaja ustrezen preventivni program (Faggiano in sod., 2008), ter da socialne norme (formalne in neformalne) ne spodbujajo uporabe drog (legalnih in prepovedanih). Pomembno je obravnavati preventivo tudi z vidika okolja (npr. šolska politika do drog, zakonodaja in izvajanje predpisov ipd.) (Burkhart, 2011).

11) Problemi, ki obremenjujejo starše. Včasih so starši tisti, ki potrebujejo pomoč. Starši se lahko soočajo s problemi v odnosih, depresijo, uporabo drog ali drugimi vrstami zaposlitvenih ali ekonomskih problemov. Še posebej moramo biti pozorni na pomembno vlogo morebitnih zakonskih težav med staršema ali uporabo drog enega ali obeh staršev, kar lahko vodi v uporabo drog tudi v primeru otrok. Če odpravimo ali zmanjšamo te probleme, potem je velika verjetnost, da smo odpravili tudi dejavnike tveganja za uporabo drog pri otrocih.

Poglavje 5: Preventivne možnosti družin. Zunanji nadzor**Starši v združenjih**

Starševska združenja so ključnega pomena, saj staršem omogočajo, da delijo skrbi in rešitve za skupne probleme, povezane s starševstvom. Ne le to, združenja staršev povečujejo tudi njihov nadzor nad otroki. Če starši med seboj delijo strategije, njihovi otroci ne morejo uporabiti svojih prijateljev za alibi oziroma kot izgovor v primeru, da želijo početi nekaj, česar njihovi starši ne odobravajo. Boljše sodelovanje med starši krepi njihovo znanje ter hkrati podporno starševsko mrežo.

"Oni [otroci] morajo sprejeti manjše frustracije, sprejeti dejstvo, da starši ne dovolijo, da pijejo alkohol. Ampak problem je, da imajo starši nadzor le doma. Kaj pa zunaj? Kaj je problem tu? Starši ne vedo, kaj otroci delajo zunaj" (oče).

KLJUČNA INFORMACIJA

Začetek uporabe drog je socialni proces (→ in je v povezavi z okoljskimi strategijami znotraj univerzalne preventive).

Starševski slog pri prijateljih odraščajočih otrok doma ima pomembno vlogo (Cleveland, 2012).

Starši se med seboj srečujejo na roditeljskih sestankih, nekateri tudi na srečanjih svetov staršev. Srečujejo in pogovarjajo se tudi, ko spremljajo svoje otroke na različne izvenšolske dejavnosti. Kljub temu pa je število staršev, ki med seboj razvijejo »strateške« odnose, majhno. S tem ostali starši izgubljajo možnost za krepitev in izvajanje učinkovitega nadzora, s čimer bi lahko preprečili tveganja, ki so jim izpostavljeni njihovi mladostniki.

Združenja, v katerih starši sodelujejo, prinašajo mnoge koristi. Starši lahko pridobijo znanje o vzgoji otrok, imajo podporo pri reševanju konfliktov, imajo večje možnosti za iskanje rešitev pri določenih problemih itd. Dejstvo je, da gre za zelo neizkoriščen »vir«, tako virtualno (prek spletnih strani in »blogov«) kot tudi fizično (prek šole, družine, starševskih organizacij ter rekreacijske dejavnosti).

Tabela 5: Starši, ki so v stiku s starši otrokovega prijatelja

Skupaj	<13	14-15	>16	Opitost	Konoplja
65,4%	80,1	66,4	52,0	**	***

Samo 65% staršev je aktivnih v stikih s starši otrokovega prijatelja z namenom nadzora oziroma spremljanja. **Delež staršev, ki spremljajo svojega otroka, spreminja glede na starost, in sicer se z višjo starostjo otrok le ta zmanjšuje. Da so starši v stikih s starši otrokovega prijatelja, se je pokazalo kot varovalni dejavnik pri opijanju in uporabi marihuane.** Samo en klic na dom otrokovega prijatelja je dokazano učinkovit za več stvari: starši dobijo potrditev, da je otrok v resnici tam, omogočajo jim, da izvejo, kaj se bo dogajalo pri otrokovih prijateljih in ali bodo starši otrokovega prijatelja prisotni. Staršem otrokovega prijatelja na ta način pokažemo, kakšna pravila veljajo pri nas doma in hkrati ugotovimo ali podobno velja tudi pri njih. Ko se pogovarjamo o nadzoru oziroma spremljanju naših otrok, prav tako ne smemo pozabiti na nove informacijske tehnologije. Otrokom moramo preprečiti dostop do nekaterih spletnih strani z nezaželeno vsebino ter preveliko izpostavljenost z objavljanjem osebnih stvari na socialnih omrežjih.

Starši v šoli

Pomembno je, da starši vzdržujejo odnos s šolo, da bi otrokom omogočili hitrejše prilagajanje ter okrepili otrokovo socializacijo in osebni razvoj. Učitelji in profesorji predstavljajo danes osnovni element socializacijskega procesa otrok. Zato je pomembno sodelovanje med starši, učitelji in otroki, da bi lahko vzpostavili močno izobraževalno skupnost, ki bi omogočala zgoraj omenjeni razvoj otrok. Čeprav se je takšen pristop izkazal za učinkovitega, pa še vedno ugotavljamo, da se takšno sodelovanje ponekod še vedno zdi utopično.

Pogosto slišimo, da starši nimajo dovolj prostega časa, ki bi ga preživljali s svojimi otroki, kaj šele, da bi se srečevali z otrokovimi učitelji. Razen v primeru, ko gre za kakšen problem ali pomembno vsebino (npr. odločanje za poklic, šola v naravi). Nasprotno pa otroci ogromno svojega časa preživijo v šoli, kjer imajo tudi svoje prijatelje. Ravno zaradi tega dejstva je izrednega pomena, da so starši v stikih z otrokovimi učitelji, saj so pogosto učitelji tisti, ki lahko prvi zaznajo vedenjske težave, uporabo drog ali pa neprimerno družbo, v kateri se je znašel njihov otrok.

Starši v skupnosti

Mladostniki poleg šolskih aktivnosti v svojem prostem času obiskujejo tudi izvenšolske dejavnosti. V tem obdobju se mladostniki soočajo s fizičnimi in čustvenimi spremembami, ki se jih morajo naučiti razlagati in sprejemati, hkrati pa morajo biti fizično aktivni in sposobni učenja.

Aktivnosti, ki jih mladostniki izberejo, pa so ključnega pomena, ko govorimo o preventivi. Večina teh aktivnosti poteka v lokalni skupnosti, kjer imajo starši možnost vplivanja. Preko prostočasnih aktivnosti in zabave mladi komunicirajo med seboj, se povezujejo ter gradijo identiteto. Te aktivnosti mladostnikom predstavljajo pomembne izkušnje, s katerimi krepijo oziroma pridobivajo nove veščine, ki pa velikokrat niso v skladu s tistimi, ki so se jih učili doma ali v šoli. Nove izkušnje imajo tako velik vpliv na mladostnikovo oceno in obvladovanje rizičnih oblik vedenja, odvisno od tega ali o teh oblikah vedenja kritično razmišljajo ali pa jih sprejmejo kot del njihovega življenja.

Starši bi se morali zavedati, da je njihova vpletenost v otrokove aktivnosti z vidika preventive zelo pomembna. Vpletenost pomeni, da starši vedo kje in s kom so njihovi otroci, ko jih ni doma. Očitno ne moremo vedno vedeti, kje in kaj počne naš otrok, lahko pa to dosežemo s pravo komunikacijo z otrokom, lahko povabimo otrokove prijatelje k sebi domov, imamo stike s starši otrokovih prijateljev in otrokovimi učitelji. To nikakor ni težka naloga niti ne ogroža svobode in samostojnosti naših otrok. Nasprotno, z otrokom vzpostavimo celo boljšo komunikacijo, če poznamo njegove prijatelje, njihove starše in otrokove učitelje. Tudi postavljanje norm in mej pozitivno vpliva na odnos med starši in otroci, saj se le tako otroci počutijo varne.

Tabela 6: Glavne zunajšolske redne aktivnosti mladostnikov za zabavo (dnevne/tedenske)	Skupaj %
Uporaba interneta (klepet, poslušanje glasbe, igranje iger itd.)	84,4
Športne aktivnosti	72,9
Pohajkovanje s prijatelji (v trgovskih centrih, parkih itd.)	69,3
Ustvarjalne aktivnosti (igranje inštrumenta, petje, risanje, pisanje)	44,8
Igranje računalniških igrac	43,3
Branje knjig (ne kot obvezno šolsko branje)	36,9
Nočno življenje (lokali, klubi)	31,0
Igranje na igralnih avtomatih (z namenom zaslužiti denar)	2,2

Glede na ugotovitve raziskave v okviru projekta EFE, so nekatere aktivnosti povezane z uporabo drog, nekatere pa ne. To ne pomeni nujno, da te aktivnosti lahko delujejo kot varovalni dejavnik ali dejavnik tveganja. Vendar pa bi se starši tega morali zavedati ter spremljati aktivnosti, ki so povezane z uporabo drog, hkrati pa spodbujati tiste, ki s tem niso povezane.

Prostočasne aktivnosti, **povezane z uporabo drog:**

- Uporaba interneta (klepet, poslušanje glasbe, igranje iger)
- Pohajkovanje s prijatelji
- Nočno življenje (lokali, kavarne, zabave itd.)
- Igranje na igralnih avtomatih.

Prostočasne dejavnosti, ki niso **povezane z uporabo drog:**

- Športne aktivnosti
- Ustvarjalne dejavnosti (igranje inštrumenta, petje, risanje, pisanje)
- Branje knjig.

Vpliv staršev na otroke je jasen. Ne samo v otroštvu, temveč tudi v dobi odraščanja in celo na vrednote in cilje, ki jih bodo imeli mladi v prihodnje kot odrasli (Velleman in sod., 2005).

Kaj naj bi strokovnjaki torej sporočali staršem?

- Da imajo starši pomembno vlogo pri otrokovi izbiri prijateljev in družbe (Velleman in sod., 2005).
- Čeprav se mogoče zdi zapleteno, nadzor oziroma spremljanje otroka, kot je na primer vzdrževanje stikov s starši otrokovega prijatelja (tudi preko deljenja strategij in izkušenj) deluje. Ko so otroci mlajši, starši večinoma vzdržujejo stike z drugimi starši. Ko pa otroci odrastejo in pridejo v obdobje adolescence in se poveča uporaba alkohola in drugih drog, pa to prakso opustijo. Zato morajo strokovnjaki s področja preventive spodbujati starše, da nadaljujejo oziroma okrepijo nadzor oziroma spremljanje svojih otrok.
- Starši, ki se povezujejo v skupine oziroma združenja, med seboj delijo pravila, meje in strategije. Na ta način krepijo občutek varnosti ob svojih odločitvah oziroma dejanjih in zagotavljajo boljše učenje strategij, prilagojene starosti njihovih otrok.

Takšni »zunanji« ukrepi, ki jih starši lahko razvijajo in uporabljajo, so del t.i. okoljskih preventivnih strategij. Dimenzije takšnih razsežnosti so zelo ambiciozne, kompleksne in seveda pomembne v preventivi. Napredek na tem področju bi potrdile vlogo družin, ki naj bi jo imele le te pri gradnji družbe. Preprosto povedano, okoljske preventivne strategije so tiste, pri katerih poskušamo vplivati na faktorje, ki promovirajo oziroma spodbujajo uporabo drog. To so na primer določene oglaševalske kampanje, zagovarjanje uporabe drog v medijih ali mladinskih programih, površnost pri kazenskih pregonih, slaba promocija družbenih vrednot, neprisotnost odraslih na lokacijah, kjer se zadržujejo mladi, z namenom zagotavljanja zdravih in kakovostnih kriterijev na teh lokacijah.

Nove informacijske tehnologije (IT)

Eden izmed kakovostnih preskokov v zgodovini je bil prav gotovo pojav novih tehnologij, znane tudi kot informacijske tehnologije (IT). Mladostniki odraščajo ob moderni tehnologiji, mobilni in telefoni in internet so del njihovega vsakdanjika. Tehnologije, ki omogočajo hiter pretok informacij, so v zadnjih letih napredovale z ogromno hitrostjo in pri starših povzročajo občutek, da so s svojimi veščinami daleč zadaj. Po drugi strani pa so te nove tehnologije vpete v različna področja otrokovega življenja: šola, prosti čas, odnosi s prijatelji itd. Zato je upravljanje staršev z IT postala osnovna zahteva. Te tehnologije, poleg sodelovanja z drugimi starši, jim namreč omogočajo, da поблиže spoznajo, kako njihovi otroci doživljajo svet okoli njih in se na to primerno odzovejo.

Pomembno je v prihodnost iti skupaj z otrokom, saj se v nasprotnem primeru otroci počutijo osamljene in nezaščitene. To pomeni tudi znati uporabljati IT, ne samo v primeru, ko želimo preprečiti zlorabo teh tehnologij, ampak tudi v namene komuniciranja in interakcije z njimi. Nove tehnologije omogočajo tudi dostop do informacij o otrocih ali preventivnih programih, ki nam lahko pomagajo razumeti, kaj storiti predno se problem pojavi, zaznati uporabo drog ali kako se spopasti z nepričakovanimi oblikami vedenja.

'Odpri smo Facebook račun ne zato, da bi nadzirali naše otroke, temveč da bi se nekaj naučili o njem. Skupina staršev je mislila, da če si naše hčere želijo biti tam, potem moramo raziskavi, kaj se tam dogaja. Tako smo odpri račun za skupino. To smo naredili, da bi se učili, raziskovali, kaj se tam dogaja, in ker smo pri drugih temah – kot so npr. alkohol in droge – več ali manj vedeli, zakaj gre. Toda o novih tehnologijah nismo vedeli nič, zato smo se bili prisiljeni učiti' (starš, Španija).

Pomemben vidik, ki je še vedno slabo razvit, je uporaba IT v preventivne namene oziroma v namene razvijanja socialne podpore in mobilizacije starševskih mrež v preventivne namene. IT ponujajo edinstveno priložnost za takojšnjo delitev informacij z drugimi starši v primerih, ko se pojavijo določeni problemi oziroma dvomi. V tem primeru imajo strokovnjaki vlogo moderatorjev.

Zaupanje, namenjeno okolju. Izkušnje, ki spadajo v skupnost.

Starši morajo svoje otroke naučiti dvojnih izkušenj v razvoju, in sicer kot posameznikov in del skupine. Vsaka od teh razsežnosti krepi drugo in obe sta bistvenega pomena. V obdobju odraščanja postane skupinska razsežnost zelo pomembno in potrebno je najti ravnovesje v tem procesu med biti posameznik in postati državljan. Zaupanje, ki ga imamo v druge, pomaga pri ugotavljanju stopnje integracije posameznika z njegovim okoljem, saj omogoča videti, kako posameznik deluje s tem okolju.

Zaupanje v ustanove

Med EFE študijo smo mladostnike spraševali o njihovem zaupanju do številnih strokovnjakov, povezanih z njihovim dobrim počutjem (npr. zdravnika, učitelja, policije in članov parlamenta), kot tudi o ljudeh v njihovi skupnosti. Ugotovitve kažejo, da v povezavi med uporabo drog (zlasti opitostjo in uporabo konoplje) in zaupanjem obstaja velika razlika med tistimi, ki uporabljajo droge, in tiste, ki tega ne počnejo. Najbolj zaupajo tisti z manjšo uporabo drog.

Pomembno je, da bi starši in strokovnjaki na področju preventive upoštevali te informacije kot element, ki bi ga bilo potrebno zelo široko vključiti v preventivno delo. Zaupanje se nanaša tako na priznanje in spoštovanje socialnih norm glede soobstoja, kot tudi na obrambo kolektivnih dobrin.

Tabela 7: Stopnja zaupanja mladostnikov ...		Skupaj %
Strokovnjaki	svojemu zdravniku	79,5
	svojim učiteljem	72,3
	policiji	64,1
	poslancem	28,4
Soseščina	Ljudem, ki živijo v soseščini, lahko zaupam.	54,9
	Živim v tesno povezani soseski.	47,0
	Ljudje v moji bližini so pripravljeni pomagati svojim sosedom.	58,2

Zaključek: Če je preventiva res tako pomembna, zakaj tako majhen delež staršev sodeluje v preventivnih programih?

Družinski preventivni programi običajno ponujajo module, posebej oblikovane za spodbujanje izvajanja nadzora in nakazuje strategije za bolj učinkovit nadzor. Vendar pa je pomanjkanje vključenosti staršev v teh programih pogosto eden glavnih problemov (Alhalabí-Díaz in sod., 2006). Starši pogosto niso naklonjeni sodelovanju v preventivnih programih, in to zlasti tisti, katerih otroci imajo največ težav. Takšni so najmanj vključeni v preventivne aktivnosti (Hill, Goates, in Rosenman, 2010). Kot smo videli, so ravno starši otrok s težavami tisti, ki imajo običajno najmanj natančen občutek za realnost.

Drugi starši ne kažejo interesa za preprečevanje uporabe drog (ali drugih s tem povezanih tveganj), ker mislijo, da so to problemi, ki ne zadevajo njihovih otrok ali družin. Ti problemi naj bi bili stvar drugih otrok in družin, zato ne vidijo potrebe, da sodelujejo ali ukrepajo. Ti starši bi morali biti obveščeni o naslednjih dveh stvareh:

- 1) Verjetnost, da otroci uporabljajo droge, je nižji med tistimi otroki staršev, ki se trudijo preprečevati ta tveganja in sodelujejo pri preventivnih aktivnostih.**
- 2) Da bi ugotovili, kaj naši otroci počnejo, potrebujemo le vpogled v skupino mladostnikov, s katerimi se družijo. Da bi jih učinkovito zaščitili in spremljali, so potrebni ukrepi na kolektivni in individualni ravni, tako doma kot zunaj doma.**

Literatura in drugi viri:

- Alati, R., Maloney, E., Hutchinson, D. M., Najman, J. M., Mattick, R. P., Bor, W. in Williams, G. M. (2010). Do maternal parenting practices predict problematic patterns of adolescents' alcohol consumption? *Addiction*, 105, 872-880.
- Alhalabí-Díaz, S., Secades-Villa, R., Pérez, J. M. E., Fernández-Hermida, J. R., García-Rodríguez, O., & Crespo, J. L. C. (2006). Family predictors of parent participation in an adolescent drug abuse prevention program. *Drug and Alcohol Review*, 25(4), 327-331. doi: 10.1080/09595230600741149
- Bachman, J. G., O'Malley, P. M., Schulenberg, J. E., Johnston, L. D., Fredman-Doan, P. y Messersmith, E. E. (2008). *The education-drug use connection*. Nueva York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Becoña E, Martínez U, Calafat A, Juan M, Fernández-Hermida JR, Secades-Villa R. (2012) Parental styles and drug use: A review. *Drugs: education, prevention and policy*, 19 (1), 1-10. DOI: 10.3109/09687637.2011.631060
- Burke, J. D., Pardini, D. A., in Loeber, R. (2008). Reciprocal relationships between parenting behavior and disruptive psychopathology from childhood through adolescence. *J Abnorm Child Psychol*, 36(5), 679-692. doi: 10.1007/s10802-008-9219-7
- Burkhart, G. (2011) Environmental drug prevention in the EU. Why is it so unpopular? *Adicciones*, 2011 · Vol. 23 Núm. 2 · Págs. 87-100
- Calafat, A., Juan, M. in Duch, M. A. (2009). Intervenciones preventivas en contextos recreativos nocturnos: revisión. *Adicciones*, 21 (4), 387-414.
- Calafat, A., Juan, M., Becoña, E., Castillo, A., Fernández, C., Franco, M., Pereiro, C. in Ros, M. (2005). El consumo de alcohol en la lógica del botellón *Adicciones*, 17 (3), 193-202.
- Chassin, L., Presson, C. C., Rose, J., Sherman, S. J., Davis, M. y Gonzalez, J. L. (2005). Parenting style and smoking-specific parenting practices as predictors of adolescent smoking onset. *Journal of Pediatric Psychology*, 30, 333-344.
- Choquet, M., Hassler, C., Morin, D., Falissard, B. in Chau, N. (2007). Perceived parenting styles and tobacco, alcohol and cannabis use among French adolescents: gender and family structure differentials. *Alcohol & Alcoholism*, 43, 73-80.
- Cleveland, M.J.; Feinberg, M.E., Osgood, D.W., & Moody, J. (2012) Do Peers' Parents Matter? A New Link Between Positive Parenting and Adolescent Substance Use. *J. Stud. Alcohol Drugs*, 73, 423-433.
- Copello, A. G., Velleman, R. D. B. in Templeton, L. J. (2005). Family interventions in the treatment of alcohol and drug problems. *Drug and Alcohol Review*, 24, 369-385.
- Crouter, A. C., & Head, M. R. (2002). Parental monitoring and knowledge of children. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 3: Being and becoming a parent (2nd ed.)*(pp. 461-483). Mahwah, N.J.: Erlbaum.
- Dishion, T. J., & McMahon, R. J. (1998). Parental monitoring and the prevention of child and adolescent problem behavior: a conceptual and empirical formulation. *Clin Child Fam Psychol Rev*, 1(1), 61-75.
- Faggiano, F., Vigna-Taglianti F (2008) Drugs, Illicit –Primary Prevention Strategies. *International Encyclopedia of Public Health*, First Edition , vol. 2: 249-265
- Fernandez Hermida, J. R., Secades Villa, R., Vallejo Seco, G., & Errasti Perez, J. M. (2003). Evaluation of what parents know about their children's drug use and how they perceive the most common family risk factors. *J Drug Educ*, 33(3), 337-353.
- Fernández-Hermida JR, Calafat A, Becoña E, Tsertsvadze A and Foxcroft DR. (2012) Assessment of Generalizability, Applicability, and Predictability (GAP) for evaluating external validity in studies of universal

family-based prevention of alcohol misuse in young people: systematic methodological review of randomized controlled trials. *Addiction*, DOI: 10.1111/j.1360-0443.2012.03867.x.

Gosselt, J.F., Van Hoof, J.J. and De Jong DT (2012), Why should i comply? Sellers' accounts for (non-) compliance with legal age limits for alcohol sales. In *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 7:5 <http://www.substanceabusepolicy.com/content/7/1/5>

Green, A. E., Bekman, N. M., Miller, E. A., Perrott, J. A., Brown, S. A., & Aarons, G. A. (2011). Parental awareness of substance use among youths in public service sectors. *J Stud Alcohol Drugs*, 72(1), 44-52.

Griffin, K. W. y Botvin, G. J. (2010). Evidence-based interventions for preventing substance use disorders in adolescents. *Child and Adolescent Psychiatry Clinic of North America*, 19, 505-526.

Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Kraus, L. (2009) The 2007 ESPAD Report. Substance Use among Students in 35 European Countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN). www.espad.org

Hill, L. G., Goates, S. G., & Rosenman, R. (2010). Detecting selection effects in community implementations of family-based substance abuse prevention programs. *American Journal of Public Health*, 100(4), 623-630.

Hughes K, Quigg Z, Bellis M, Calafat A, Van Hasselt N, Kosir M, Voorham L, Goossens F, Duch M and Juan M . (2012) Drunk and Disorganized: Relationships between Bar Characteristics and Customer Intoxication in European Drinking Environments. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 9 (11) , doi: 10.3390/ijerph9114068.

Hughes, K., Quigg, Z., Eckley, L., Bellis, M., Jones, L., Calafat, A., Kosir, M. & Van Hasselt, N. (2011) Environmental factors in drinking venues and alcohol-related harm: the evidence base for European intervention *Addiction*, 106 (Suppl. 1), 37–46. doi:10.1111/j.1360-0443.2010.03316.

Huure, T., Lintonen, T., Kaprio, J., Paldonen, M., Marttunen, M. y Aro, H. (2010). Adolescent risk factors for excessive alcohol use at age 32 years. A 16-year prospective follow-up study. *Social Psychiatry Epidemiology*, 45, 125-134.

Kandel, DB (1996) The parental and peer contexts of adolescent deviance: An algebra of interpersonal influences *Journal of Drug Issues*, 26, 289-315)

Kerr, M., & Stattin, H. (2003). Parenting of adolescents: Action or reaction? In A. C. Crouter & A. Booth (Eds.), *Children's influence on family dynamics* (pp. 121-151). Mahwah, N.J.: Erlbaum.

Kerr, M., Stattin, H., & Burk, W. J. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 20, 39-64.

Laird, R. D., Pettit, G. S., Bates, J. E., & Dodge, K. A. (2003). Parents' monitoring-relevant knowledge and adolescents' delinquent behavior: evidence of correlated developmental changes and reciprocal influences. *Child Dev*, 74(3), 752-768.

Laird, R., Marrero, M. D., & Sherwood, J. K. (2010). Developmental and interactional antecedents of monitoring in early adolescence. In V. Guilamo-Ramos, J. Jaccard & P. Dittos (Eds.), *Parental monitoring of adolescents: Current perspectives for researchers and practitioners* (pp. 39-66). New York: Columbia University Press.

Lee, R. (2012) Community Violence Exposure and Adolescent Substance Use : Does Monitoring and Positive Parenting Moderate Risk in Urban Communities? *Journal of Community Psychology*, 40 (4), 406-421. Doi: 10.1002/cop.20520

Moore, G. F., Rothwell, H. y Segrott, J. (2010). An exploratory study of the relationship between parental attitudes and behaviour and young people's consumption of alcohol. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 5, 6.

OEDT (2010) encuesta estatal sobre uso de drogas en estudiantes De enseñanzas secundarias (ESTUDES), 1994-2008. Bajada de <http://www.pnsd.msc.es/Categoria2/observa/pdf/Estudes2008.pdf>

Oliva, A. y Parra, A. (2004). Las relaciones familiares y sus cambios durante la adolescencia. En E. Arranz, *Familia y desarrollo psicológico* (pp. 97-123). Madrid: Pearson Educación.

Racz, S. J., & McMahon, R. J. (2011). The relationship between parental knowledge and monitoring and child and adolescent conduct problems: a 10-year update. *Clin Child Fam Psychol Rev*, 14(4), 377-398. doi: 10.1007/s10567-011-0099-y

Secades Villa, R., & Fernández Hermida, J. R. (2002). Factores de riesgo familiares para el uso de drogas: Un estudio empírico español. In J. R. Fernández Hermida & R. Secades Villa (Eds.), *Intervención familiar en la prevención de las drogodependencias*. Madrid: Ministerio del Interior. Secretaría General Técnica. Plan Nacional sobre Drogas

Spoth, R., Trudeau, L., Guyll, M., Shin, Ch. y Redmond, C. (2009). Universal intervention effects on substance use among young adults mediated by delayed adolescent substance initiation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 77, 620-632.

Sumnall, H., Bellis, M., Hughes, K., Calafat, A., Juan, M. and Mendes, F. (2010). A choice between fun or health? Relationships between nightlife, substance use, happiness and mental well-being. *Journal of Substance Use*, 15(2): 89–104.

Van Der Vorst, H., Engels, R., Meeus W., Dekovic M., Van Leeuwe J. (2005) The role of alcohol-specific socialization in adolescents' drinking behavior. *En Addiction* 100: 1464-1476

Van der Vorst, H.; Engels, R.C.M.E; Meeus, W; and Dekovic, M. (2006) The impact of alcohol-specific rules, parental norms about early drinking and parental alcohol use on adolescents' drinking behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 47(12):1299–1306,

Velleman, R. D. B., Templeton, L. J. y Copello, A. G. (2005). The role of the family in preventing and intervening with substance use and misuse: A comprehensive review of family interventions, with a focus on young people. *Drug and Alcohol Review*, 24, 93-109.

Williams, R. J., McDermitt, D. R., Bertrand, L. D., & Davis, R. M. (2003). Parental awareness of adolescent substance use. *Addict Behav*, 28(4), 803-809. doi: S0306460301002751.

Willoughby, T., & Hamza, C. A. (2011). A longitudinal examination of the bidirectional associations among perceived parenting behaviors, adolescent disclosure and problem behavior across the high school years. *J Youth Adolesc*, 40(4), 463-478. doi: 10.1007/s10964-010-9567-9

Posebna zahvala velja tudi organizacijam, ki so posredno sodelovale v projektu, zlasti s španskimi partnerji (IREFREA):

CEAPA-ES
COAPA-ES
CONCAPA-ES
FAIB-CONCAPA
FAPA Mallorca-ES
FEPAE-ES

AVTORJI:

Elisardo Becoña – IREFREA, ES,
Angelina Brotherhood – LJMU, UK,
Amador Calafat – IREFREA, ES,
Ladislav Csemy – CUNI, CZ,
Mariàngels Duch – IREFREA, ES,
Roman Gabrhelik – CUNI, CZ,
Camilla Jalling – STAD, SE,
Montse Juan – IREFREA, ES,
Lucie Jurystova – CUNI, CZ,
Elisabeth Karlsson-Rådelius – STAD, SE,
Matej Košir – UTRIP, SI,
Catia Magalhaes – IREFREA, PT,
Fernando Mendes – IREFREA, PT,
Rosario Mendes – IREFREA, PT,
Mats Ramstedt – STAD, SE,
Eva Skarstrand – STAD, SE,
Harry Sumnall – LJMU, UK,
Sanela Talić – UTRIP, SI

Sodelujoče ustanove:

PNSD

Delegación del Gobierno para el Plan Nacional sobre Drogas (španski vladni program na področju drog)

<http://www.pnsd.msc.es/>

EPA

European Parents Association
(Evropsko starševsko združenje)

<http://www.epa-parents.eu/>

EMCDDA

Evropski center za spremljanje drog in zasvojenosti (Evropski center za spremljanje drog in zasvojenosti)

<http://www.emcdda.europa.eu/>

Ministrstvo za zdravje

<http://www.mz.gov.si/>

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

<http://www.mdds.gov.si/>

Zveza aktivov svetov staršev Slovenije

<http://www.zasss.si/>